

Ondergronds erfgoed

Een reis door het B.B. Kring Commandocomplex te Rijswijk

REMCO DE GOEDE

In deze bijdrage duikt de auteur in de verborgen wereld van de Bescherming Bevolking tijdens de Koude Oorlog. Ontdek samen met hem commandoposten, oefenruïnes en de nalatenschap uit een tijdperk vol onzekerheid. Van persoonlijke vertrekken tot museale transformaties: het verleden leeft voort in Rijswijks unieke complex Overvoorde, onderdeel van het Museum Bescherming Bevolking, een nevenlocatie van Korpora, Erfgoed Publieke Veiligheid.

233

Inleiding

De Bescherming Bevolking (B.B.) was een civiele organisatie die tijdens de Koude Oorlog 1945-1991 actief was in Nederland. In deze periode, gekenmerkt door de dreiging van een (atoom)oorlog en geopolitieke spanningen tussen Oost en West, werd de B.B. opgezet als een noodzakelijke voorzorgsmaatregel. De kern van hun missie: de Nederlandse bevolking beschermen tegen de mogelijke gevolgen van een atoomaanval, oorlog of andere grootschalige rampen.

Het complex Overvoorde in Rijswijk staat centraal als een van de meest fascinerende overblijfselen van deze tijd. Het was niet zomaar een bouwwerk, maar een getuige van de onzekerheden, voorbereidingen en de inspanningen van de Nederlandse overheid om haar burgers te beschermen in een wereld vol gevaren. Onder de groene mantel van een park in Rijswijk liggen deze betonnen relikwieën van het verleden, vaak onopgemerkt, maar beladen met verhalen die wachten om verteld te worden.

Terwijl de Koude Oorlog de wereld in zijn greep hield, werden in de schaduw hiervan landelijke opleidingscentra opgezet, commandoposten gebouwd en oefeningen gehouden. Deze voorbereidingen waren niet alleen militair van aard; ze weerspiegelden een diepgeworteld maatschappelijk bewustzijn over de mogelijke gevaren die de toekomst kon brengen.

In dit artikel nemen we u mee door de gangen van de Overvoorde commandopost, verkennen we zijn geschiedenis, en kijken we naar hoe deze plaatsen van voorbereiding en angst zijn getransformeerd tot plekken van leren, herinnering en waardering voor een periode die velen liever zouden vergeten. Begeleid ons op deze reis door de tijd en ontdek de geheimen die complex Overvoorde te bieden heeft.

De Koude Oorlog, de opkomst van de civiele verdediging en de oprichting van de Bescherming Bevolking

De Koude Oorlog, die volgde op de Tweede Wereldoorlog, zorgde voor een periode van toenemende internationale spanningen. Dit werd veroorzaakt door wantrouwen, misverstanden, tegenstrijdige ideologieën en verschillende interpretaties van gesloten overeenkomsten tussen de grootmachten.

De oplopende spanningen tijdens de Koude Oorlog leidden tot een wapenwedloop en het ontstaan van militaire allianties, zoals de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO), opgericht in 1949. Als reactie hierop vormden de Sovjet-Unie en haar satellietstaten in Oost-Europa in 1955 hun eigen militaire alliantie, het Warschaupact, officieel het Verdrag, Samenwerking en Wederzijdse Hulp genoemd. Het Warschaupact bood een formeel kader voor de militaire steun die de Sovjet-Unie aan haar bondgenoten kon bieden.

Tegelijkertijd groeide het besef dat naast militaire verdediging ook civiele verdediging noodzakelijk was om de bevolking te beschermen tegen de gevolgen van een eventuele oorlog. In Nederland leidde dit in 1947 tot de oprichting van de Commissie ter voorbereiding ener Wettelijke regeling van de rampenbestrijding en de burgerlijke verdediging, die zich bezighield met de organisatie van maatregelen voor het geval dat een conflict in Europa escaleerde.

Geïnspireerd door de ervaringen in landen als Engeland en Duitsland tijdens de Tweede Wereldoorlog, ontstond het idee van een civiele verdedigingsorganisatie die zich zou richten op redding, herstel en opvang van slachtoffers en andere aspecten van het maatschappelijke leven.¹ Deze organisatie kreeg de naam Bescherming Bevolking (B.B.), met als doel het versterken van de civiele verdediging in Nederland.

Daarbij moet rekening worden gehouden met Atoombomaanvallen op belangrijke doelen als militaire vliegvelden, de hoofdstad, het regeringscentrum, het havengebied en de belangrijkste oorlogshaven. We moeten hiertegen onze maatregelen nemen.

¹ Remco de Goede, Rijswijk. *Luftwaffe Funkhorchstelle Overvoorde 1940-1945. Commandopost Bescherming Bevolking -A Kring Zuid Holland B- 1953-1986* (5^e dr.; Berkel en Rodenrijs 2021) 86.

De ontwikkeling van de Bescherming Bevolking

De oprichting van de B.B. ging gepaard met het opstellen van doelstellingen en plannen voor de organisatie. De militaire veronderstellingen van 1950 speelden hierbij een belangrijke rol. Men verwachtte dat een eventuele oorlog vooral een luchtoorlog zou zijn, met gebruik van conventionele bommenlasten.² Op basis van deze veronderstellingen werd een Coördinatiecommissie Burgerlijke Verdediging geïnstalleerd, die zich richtte op het bepalen van de functie van Nederland in een nieuwe oorlog en de mogelijke aanvalsmiddelen van de vijand.

Naast de oprichting van de B.B. werd ook ingezet op het schuilgelegenheid beleid, dat voorzag in de bouw van schuilgelegenheden.

De militaire veronderstelling van 1955 bleek een heel ander karakter te hebben dan die van 1950. De aanvalstechniek en de aanvalsmogelijkheden hadden zich in een snel tempo ontwikkeld. De inzet van kernwapens werd steeds aannemelijker.³ Dit betekende een ommekeer in de civiele verdedigingsvoorbereidingen. Voor minister Beel was dit aanleiding om in de Eerste Kamer op 22 maart 1955 belangwekkende mededelingen te doen:

De veronderstelling van 1950, gebaseerd op de waarschijnlijkheid van aanvallen van de tactische luchtmacht van een eventuele tegenstander met conventionele aanvalsmiddelen, blijft onverminderd van kracht. Daarbij moet rekening worden gehouden met Atoombomaanvallen op belangrijke doelen als militaire vliegvelden, de hoofdstad, het regeringscentrum, het havengebied en de belangrijkste oorlogshaven. We moeten hiertegen onze maatregelen nemen. Deze maatregelen zijn mogelijk. Niet in die zin, dat een afdoende bescherming zou kunnen worden geboden tegen de vernietigingskracht, waar tegen we ons te weer moeten stellen. Een verwoesting van enorme afmetingen is niet te voorkomen, maar wel kunnen we het aantal slachtoffers terugbrengen tot slechts enkele procenten van de massale verliezen, die we zouden lijden, indien wij niets deden.⁴

De kringen van de B.B.

De B.B. was verdeeld in verschillende kringen, die elk een specifieke regio bestreken en een cruciale rol speelden in de coördinatie van hulpverlening. De B.B. was opgebouwd uit een hiërarchische structuur met verschillende niveaus. Aan het hoofd van de organisatie stond de landelijke leiding, die verantwoordelijk was voor het algemene beleid en de coördinatie van de nationale inzet van de B.B. Hieronder vielen de provinciale staven, die op hun beurt weer de leiding hadden over de kringstaven. De kringen waren verder onderverdeeld in secties en daaronder vielen de plaatselijke eenheden.

² De Goede, *Rijswijk*, 88.

³ Idem, 91.

⁴ Ibidem.

De kringstaf bestond uit verschillende functionarissen en specialisten die verantwoordelijk waren voor specifieke aspecten van de bescherming van de bevolking. Enkele voorbeelden van functies binnen de kringstaf waren hoofden van de verschillende beschermingsdiensten (zoals brandweer, geneeskundige dienst en reddingsdienst), telecommunicatie, logistiek, planning en administratie. De kringstaf werkte nauw samen met de provinciale en landelijke staven en zorgde voor de coördinatie en uitvoering van de B.B.-taken binnen de kring.

Elke kring had een kringcommandopost, die diende als centraal coördinatiepunt tijdens een crisis of ramp. Deze commandoposten waren vaak ondergebracht in bunkers of andere scherfvrije/versterkte gebouwen, om zo goed mogelijk bestand te zijn tegen de gevolgen van oorlogshandelingen, atoomdreiging of andere ramp. Vanuit de kringcommandopost werd de inzet van de B.B.-eenheden in de kring ge-coördineerd en werd er gecommuniceerd met de deelnemende kring-gemeenten en diensten, andere B.B.-kringen, de provinciale staven en de landelijke leiding.

In het volgende deel wordt ingegaan op de ontwikkeling en het gebruik van deze kringcommandoposten, waarbij de nadruk ligt op de twee belangrijkste bouwfases.

Fase 1: Particulier initiatief en de commandopost in bestaand object (1952-1961)

In de eerste fase werd Nederland in 1952 opgedeeld in 42 A-kringen en 70 B-kringen. Elk Kring Hoofd Bescherming Bevolking (KHBB) had een commandopost nodig voor zijn bevelvoering. In deze periode werden vaak bestaande gebouwen aan de rand van een bewoond gebied gebruikt als commandopost. Deze gebouwen konden voormalige objecten zijn uit de Duitse bezettingsperiode. De commandoposten waren in deze fase voornamelijk gericht op communicatie en bevelvoering, met weinig aandacht voor langdurig verblijf of bescherming tegen mogelijke aanvallen. In 1960 werd het commandopostexperiment (COPEX) uitgevoerd om inzicht te krijgen in de omstandigheden van het bemannen van een commandopost onder realistische omstandigheden voor een langere periode. De aanbevelingen uit dit experiment en het rapport van kolonel C. Schep over de constructie van schuilplaatsen leidden tot de ontwikkeling van een nieuw ontwerp voor commandoposten.

De zoektocht naar een geschikte locatie

De Bescherming Bevolking van de A-kring Den Haag, Voorburg en Rijswijk begon in het voorjaar van 1951 met een zoektocht naar een scherfvrij onderkomen voor permanente bezetting van de staf van de Bescherming Bevolking tijdens oorlogstijd. Het hoofd B.B. in die periode was de heer C. Th. Booy. Hij was belast met het zoeken van een geschikt onderkomen. Er werd niet direct voor Overvoorde gekozen maar

2 De commandokamer van de B.B. in de Duitse S.K. bunker in Overvoorde in de jaren '50.

Inv.nr. 00043643

3 De commandokamer in 2023.

Inv.nr. 00043644

4 Overzicht van de 45 B.B. kringen rond de reorganisatie na 1961.

Inv.nr. 00043645

het was een van de weinige locaties die aan de eisen voldeed en beschikbaar was.⁵ De commandopost moest een schervvrij onderkomen bieden aan het hoofd B.B., de hoofden van de verschillende beschermingsdiensten en een deel van de afdeling telecommunicatie. In totaal bijna honderd man. Verder moest de locatie twee behoorlijke toegangswegen hebben, er moesten rechtstreekse telefoonlijnen aangelegd kunnen worden naar de commissaris van de koningin, de burgemeesters, de uitkijkposten, de wijkposten en de commandanten in het veld. Verder was er een voorkeur voor een garage, eerstehulp post en een kantine.

De gebouwen die hiervoor in aanmerking kwamen waren voormalige, door de Duitse bezetter gebouwde bunkers. Echter de meeste van deze locaties lagen in de kuststrook en waren door het Nederlandse leger gevorderd om in geval van oorlogsdreiging in gebruik te nemen. Andere mogelijkheden die onderzocht werden waren het voormalige Duitse SS hoofdkwartier in Voorburg en een Duitse bunker gelegen in Den Haag naast Huis ten Bosch.⁶ Overvoorde was wat betreft de ligging en de overige wensen de beste locatie voor de B.B., echter de bunkers verkeerden

⁵ Idem, 103.

⁶ Ibidem.

in zeer slechte staat en in de Sonderkonstruktions (SK)⁷ commandobunker stond ongeveer 30 cm water. Het was op dat moment nog niet duidelijk of dit regenwater of grondwater betrof.

Op 22 Juni 1951 werd door de burgemeesters van Den Haag, Rijswijk en Voorburg besloten dat de bunkers in Overvoorde ingericht zouden gaan worden als commandopost voor de B.B. mits de hieraan verbonden kosten niet te hoog zouden zijn.⁸ De volgende zaken moesten aangepakt worden alvorens de locatie door de B.B. in gebruik genomen kon worden.

De hoofdbunker (de Duitse S.K. bunker):

- Geheel droogmaken
- Wanden en muren pleisteren en voorzien van zachtboard
- Aanbrengen van elektrische verlichting, welke overschakelbaar was op het noodaggregaat
- Aanbrengen van centrale verwarming
- In- en uitgangen voorzien van stalen deuren en gasportaal
- Het regelen van ventilatie
- Het inrichten van een telefooncentrale
- Nagaan van sanitaire inrichting

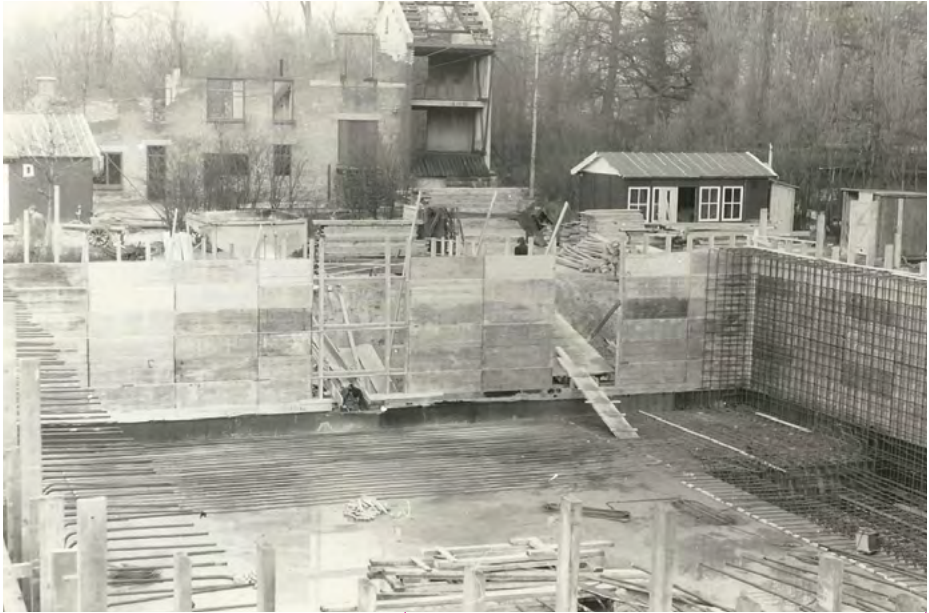
Voor de 6 Küverbunkers (2a t/m 2f) betroffen het de volgende aanpassingen:

- Aanbrengen van elektrische verlichting
- Voor zover mogelijk het aanbrengen van ramen met stalen luiken
- Voorzieningen in verband met verwarming door kachels (welke pas bij mobilisatie geplaatst zouden worden)
- Wanden en vloeren bijpleisteren

Tevens moesten er sanitaire voorzieningen geplaatst worden buiten de bunkers. Ook moest het terrein uiteraard deugdelijk afgesloten kunnen worden. Dit hield in dat de sloten om de locatie heen uitgediept dienden te worden en draadafsluitingen aangebracht en hekken geplaatst moesten worden. De overige gebouwen op de locatie, zoals het herenhuis, de voormalige Duitse kantine en het toiletgebouw zouden tijdens een mobilisatie gebruikt worden voor het onderbrengen van extra personeel en materieel. Hier waren echter geen extra kosten voor te verwachten omdat tijdens een mobilisatie deze gebouwen gevorderd zouden worden.

⁷ Eenmalig gebouwd model. De Duitse vestingbouwers bouwden de meeste bunkers volgens een vaste standaardisatie met een typenummer. Voor speciale functies of op locaties waar een standaardbunker niet mogelijk was werd een S.K. bunker gebouwd.

⁸ De Goede, *Rijswijk*, 104.

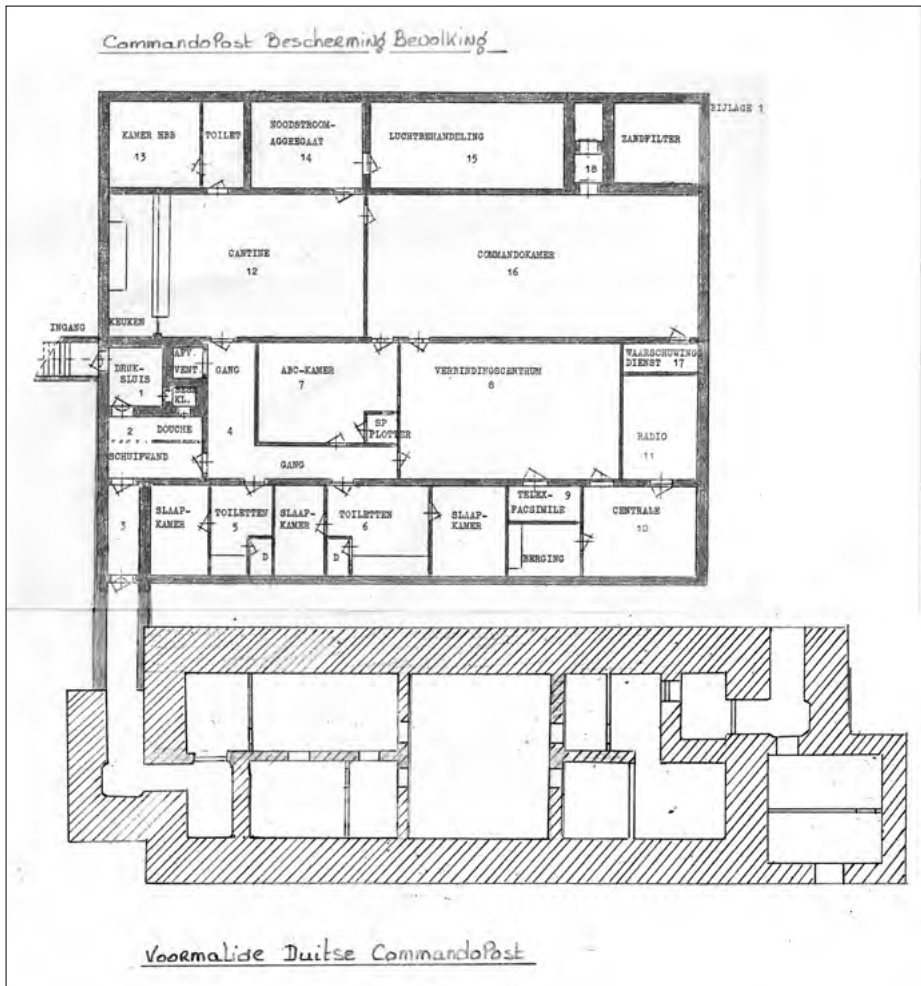
5 Bouw van de commandopost op Overvoorde.

Inv.nr. 00043646

Na het opvragen van meerdere offertes bij verschillende bedrijven was het overzicht van de kosten compleet en werd op 5 augustus 1952 definitief besloten dat Overvoorde de plek zou worden voor de B.B. commandopost van de A-kring Den Haag, Voorburg en Rijswijk. De totale kosten van de verbouwing kwamen uit op 75.240 gulden te verdelen over de drie gemeentes. In eerste instantie kwam het bedrag uit op 110.240 gulden maar omdat uiteindelijk besloten werd om slechts één van de zes Küverbunkers⁹ op te knappen en vanwege het feit dat het noodaggregaat door het rijk werd betaald, kwamen de kosten lager uit. Daarbij kwam nog 3.983,55 gulden voor het meubilair in de bunker en 1.175 gulden voor een windvaan en afleesapparatuur. Medio 1953 werd de commandobunker in gebruik genomen nadat alle aanpassingen voltooid waren. Gedurende de daaropvolgende jaren deden zich nog een aantal problemen voor welke tegen behoorlijke kosten opgelost dienden te worden. Zo bleef vocht in de bunker een groot probleem en maakte de luchtzuiveringsinstallatie een storend geluid.¹⁰

⁹ 'Küver-bunkers' (Ausbau Küver – Küstenverteidigung). Deze bunkers werden alleen gebouwd voor de Luftwaffe in Nederland en waren ook onderverdeeld in diverse typen en gebouwd in de omgeving van vliegvelden of op radar/radiolocaties.

¹⁰ De Goede, *Rijswijk*, 105.

6 Plattegrond standaard ontwerp commandopost Overvoorde, met de Duitse S.K. bunker in verbinding.

Inv.nr. 00043648

Fase 2: Het beschermde onderkomen en de atoombestendige commandopost (1961-1985)

In de tweede fase nam de dreiging van het gebruik van atoomwapens toe en werd de B.B. gereorganiseerd om beter voorbereid te zijn op een groter rampterrein. Het aantal A en B kringen werd teruggebracht tot 45, waardoor het inzetgebied vergroot werd. In deze nieuwe kringindeling diende één atoombestendige commandopost aanwezig te zijn.

7 De gasluis.

Inv.nr. 00043649

8 Damesslaapvertrek.
Inv.nr. 00043652

9 Wasuimte met wasbakken en tevens toiletten en douches van de heren-slaapvertrekken.
Inv.nr. 00043655

De nieuwe ondergrondse commandoposten werden gebouwd met diverse voorzieningen ter bescherming tegen radioactieve neerslag. Het ontwerp van deze commandoposten was gebaseerd op de ervaringen en resultaten van het COPEX-experiment. In de periode 1962-1969 werden veertig nieuwe B.B. kringcommandoposten, één nationale commandopost (NCBB), provinciale commandoposten (PCBB), regerings- en departementsnoodzetels en bestuurlijke onderkomens gebouwd of aangepast.

In 1969 werd gestart met de bouw van de nieuwe commandopost op Overvoorde. Dit vanwege de toenemende dreiging van de atoombom. Deze commandopost werd naast de oude commandopost gebouwd en staat met de Duitse bunker in verbinding doormiddel van een gang. Tevens werden er een houten beheerderswoning en een opleidingsgebouw gebouwd.

10 Wasruimte van het damesslaapvertrek.

Inv.nr. 00043653

11 Heren slaapkamer met 12 bedden.

Inv.nr. 00043654

Beschrijving van de ruimtes in de commandopost

Hieronder volgt een beschrijving van de verschillende ruimtes in de commandopost.

Druksluis

Om besmette lucht buiten de bunker te houden is overdruk nodig. Om bij een ABC-aanval te voorkomen dat besmette lucht in de bunker terecht kon komen werd een druksluis gebouwd. In deze ruimte bevinden zich 2 deuren waarvan er slechts 1 tegelijk geopend mocht worden. Als de buitendeur geopend werd kwam er besmette lucht naar binnen. Als men in de druksluis binnen was werd de deur gesloten en kwam er vanuit de bunker door een buis in de muur schone lucht in de gasluis. De druk werd ook hier weer opgebouwd en de vervuilde lucht werd door een overdrukventiel uit de bunker geblazen. Als de portier constateerde dat de ruimte in overdruk was kon nadat de deur naar binnen was geopend de bunker betreden en zich naar de doucheruimte begeven.

Doucheruimte

Wanneer de gasluis gepasseerd was moest in geval van besmette buitenlucht verplicht worden gedoucht. De kleren die werden gedragen werden door een luik in de muur gegooid en kwamen in een afgesloten ruimte terecht waar deze veilig opgeslagen werden. Na het douchen werden schone kleren aangetrokken en kon, als ook de doucheruimte in overdruk was, de bunker betreden worden.

Doorgang naar Duitse bunker

De Duitse S.K. bunker werd na de bouw van de nieuwe B.B. commandopost in tijd van atoomdreiging gebruikt als Gemeentelijk Centrum Civiele Verdediging (GCCV) voor de burgemeester en wethouders van de gemeente Den Haag. Deze commandopost was via de B.B. commandopost te bereiken via een aparte gang met ook hierin een gasluis.

Slaapvertrekken

De commandopost was gebouwd en ingericht om in tijd van calamiteiten daar 14 dagen in te kunnen verblijven zonder naar buiten te moeten. In de bunker werkten tussen de 60 en 70 mensen, zowel mannen als vrouwen.

In de bunker werd tijdens een calamiteit in een drieploegendienst gewerkt. Eén ploeg was aan het werk, de andere ploeg 'recreëerde' in de kantine en de derde ploeg sliep. Er was in de commandopost een aparte dames- en herenslaapkamer. In de damesafdeling waren 9 slaapplekken (3 stapelbedden van 3 hoog) en bij de heren 2 slaapvertrekken met in totaal 21 slaapplekken. Om ruimte te besparen was er per bed slechts 1 dekbed beschikbaar, dit betekende dat er drie verschillende mensen in dezelfde slaapzak sliepen. Voor de hygiëne had iedereen echter wel een

12 De ABC-ruimte.

Inv.nr. 00043656

13 Oefening in de ABC ruimte.

Inv.nr. 00043657

14 Het berichtencentrum met de spreekcellen. Aan de andere kant van deze ruimte, met eveneens spreekcellen, stond een fax en zendapparatuur om te kunnen inbreken op de lokale radio.

Inv.nr. 00043658

15 Een berichtencentrum tijdens een oefening.

Inv.nr. 00043659

247

EEN REIS DOOR HET B.B. KRING COMMANDOCENTRUM TE RIJSWIJK

eigen lakenzak die in de slaapzak gestopt werd. Ook waren er in de slaapvertrekken douches en toiletten aanwezig. Het hoofd B.B. (H.B.B.) had zijn eigen slaapkamer.

ABC kamer

In het centrum van de commandopost bevindt zich een kamer van de ABC-dienst. De dienst hield zich bezig met de signalering of waarschuwing in een van de ABC gebieden voor een atoom-, biologische of chemische aanval. In deze ruimte werden alle gegevens van de stationaire- en mobiele meetposten binnen de kring samengevoegd. De ABC specialisten zetten deze gegevens om naar acties. De uitkomst kon onder andere gebruikt worden om de bevolking te waarschuwen of te informeren. Dit kon doormiddel van de radio-omroep, luchtalarmsirenes, luidsprekerwagens of mededelingen door het B.B. personeel. De gegevens worden ook gebruikt om de diverse hulpverleners te beschermen.

Er zijn vaste meetposten waar speciale apparatuur permanent is opgesteld. De meetposten werden geplaatst op watertorens, flats en fabriekshallen. Er waren mobiele meetposten die naar de mogelijke besmette gebieden gingen om de aard en de ernst te bepalen van de situatie. Een verkenningspeloton bestond uit mensen die na een gedegen opleiding in het veld metingen verrichtten op de aanwezigheid van strijdgassen of atoomstraling. Met specifieke apparatuur werden metingen ver-

16 In de commandozaal bevindt zich dit bord waarop te zien was welk alarm buiten werd afgegeven.

Inv.nr. 00043662

17 De schakeltafel van het luchtalarm.

Inv.nr. 00043663

richt. Om de verkeners te beschermen werden zij allen uitgerust met middelen om de eigen veiligheid te waarborgen. Gasdichte kleding, gasmaskers met speciale filterbussen, persoonlijke meetapparatuur om opgelopen straling te meten bij de buitenwerkzaamheden. Bij gasaanvallen werden de verkeners ook voorzien van 'atropine zelfinjectoren' tegen de gevolgen van zenuwgassen.

Berichtencentrum

Het berichtencentrum was onderdeel van de verbindingdienst van de organisatie B.B. Hier werden door middel van spreekcellen alle inkomende en uitgaande berichten verwerkt. Binnen het berichtencentrum waren werkzaam:

- Hoofd berichtencentrum
- Registrator
- Centralist
- Telefonist Fax apparatuur
- Telefonisten
- Ordonnansen voor het overbrengen van berichten binnen de commandopost

Het berichtencentrum nam alle berichten aan en verzorgde een juiste circulatie van de berichten. Er werd gebruik gemaakt van diverse middelen om het berichtenverkeer te onderhouden:

- Lijnverbindingen via telefooncentrale (koordcentrale)
- Fax apparatuur
- Telex
- Zendapparatuur (radiotelefonie)
- Motor of ander voertuig voor het overbrengen van berichten buiten de commandopost

Bij het intreden van Fase K (hoogste alarmfase) werd het berichtencentrum 24 uur per dag bemand. Er werd dan in drie ploegendiensten gewerkt.

Waarschuwingsdienst

In de bunker bevindt zich een kleine ruimte met een schakeltafel waarmee het luchtalarm binnen de kring bediend kon worden. Dit werd aangestuurd vanuit de provinciale B.B.-Centrale Operationele Post (B.B.-COP) of zelfs vanuit de Nationale Centrale Operationele Post (COP). Daar kwam informatie binnen van het Ministerie van Defensie en met name vanuit de luchtmacht over naderende vliegtuigen. Deze gegevens werden onder andere verzameld via het toenmalige Korps Luchtwachtdienst (KLD), die het luchtruim in de gaten hield. Aan de hand van deze informatie kon men besluiten het luchtalarm te activeren. Er waren 5 verschillende tonen waarmee gewaarschuwd kon worden voor diverse gevaren:

18 De koordcentrale met daarachter tegen de muur de aansluitingen op het Noodnet. De houten kast links was voor het opbergen van de koptelefoons van de telefonistes. Elke telefoniste beschikte in verband met de hygiëne over een eigen koptelefoon.

Inv.nr. 00043660

19 De commandokamer.

Inv.nr. 0004365

Luchtalarm:

- Dit signaal waarschuwt voor een naderende luchtaanval.
- Burgers dienden onmiddellijk dekking te zoeken, het liefst in een schuilplaats of kelder.
- Ramen en deuren moesten gesloten worden en, indien mogelijk, met zware materialen versterkt worden (denk aan zandzakken).
- Men moest de radio aanzetten en afstemmen op de officiële overheidszender voor verdere instructies.

Fallout waarschuwing:

- Dit signaal waarschuwt voor de mogelijke komst van radioactieve neerslag (fallout) uit de lucht, maar deze is nog niet aanwezig.
- Burgers moeten zich voorbereiden om naar een schuilplaats te gaan, maar hoeven dit nog niet direct te doen.
- Voorbereidingen zoals het verzamelen van voedsel, water en andere benodigdheden moeten worden getroffen.

Fallout alarm:

- Dit signaal geeft aan dat er radioactieve neerslag in de omgeving is.
- Burgers moeten onmiddellijk de dichtstbijzijnde schuilplaats opzoeken en zich beschermen tegen de radioactieve deeltjes. Dit betekent ook geen vers voedsel of water van buiten consumeren.
- Blijf in de schuilplaats totdat het 'einde alarm' wordt gegeven of totdat anderszins wordt geadviseerd.

Gasalarm:

- Waarschuwt voor de aanwezigheid of dreiging van giftige gassen.
- Ademhalingsmaskers of gasmaskers moeten onmiddellijk worden opgezet, indien beschikbaar.
- Dekking zoeken in een hoger gelegen ruimte, aangezien veel gevaarlijke gassen zwaarder zijn dan lucht en laag blijven hangen.
- Ramen en deuren sluiten, en alle ventilatieopeningen afdichten om te voorkomen dat gas binnenkomt.

Einde alarm:

- Dit signaal geeft aan dat het onmiddellijke gevaar voorbij is.
- Burgers kunnen hun schuilplaats verlaten, maar moeten alert blijven op verdere instructies via de radio of andere officiële communicatiekanalen.
- Het is belangrijk om voorzichtig te zijn, omdat er nog steeds secundaire gevaren kunnen zijn, zoals instortende gebouwen, branden of niet-ontplofte explosieven.

20 Een commandokamer tijdens een oefening.

Inv.nr. 0004366

21 Fietsen om de luchtcirculatie in stand te houden in geval van stroomuitval.

Inv.nr. 0004367

22 De oefenruïne Overvoorde, waar een oefening wordt gehouden.

Inv.nr. 0004375

Telefooncentrale

In de bunker was een 'koord' telefooncentrale aanwezig voor de communicatie met de buitenwereld. Er werd gekozen voor een ouderwetse koordcentrale, vanwege het feit dat een atoombom een Electro Magnetische Puls (EMP) geeft waardoor elektronisch gedreven netwerken zouden uitvallen. Een ouderwetse koordcentrale is een elektrisch netwerk waardoor een betrouwbare verbinding gegarandeerd was. Tevens was in de bunker een groot aantal aansluitingen op het zogenaamde Noodnet aanwezig, hiermee kon via een directe lijn contact opgenomen worden met onder andere de ziekenhuizen, politiebureaus enzovoorts in de omgeving.

Commandokamer

In de commandokamer werd onder leiding van het Hoofd Bescherming Bevolking (HBB) door de diverse hoofden van dienst de coördinatie ter hand genomen. De commandopost was een beschermd onderkomen waar het commando van de B.B.-kring zijn werkzaamheden verrichtte. Op grote plotkaarten werd de informatie verwerkt om diverse organisaties in het veld aan te sturen. De B.B. was aangewezen op een goede informatievoorziening. Binnen de commandopost werd daarom een strakke structuur aangehouden waarop berichten werden doorgegeven. Snelheid en nauwkeurigheid was hierbij van groot belang. Bij een volledige bezetting waren de volgende functionarissen in de commandokamer aanwezig:

- HBB: Hoofd Bescherming Bevolking
- HVBD: Hoofd verbindingdienst
- C ABCD: Commandant ABC dienst
- Hoofd O&I: Hoofd operatie en Informatie
- Cdt. BRW: Commandant Brandweer
- Cdt. RD: Commandant Reddingsdienst
- Cdt. GD: Commandant Geneeskundige dienst
- Ass. Cdt. BRW: Assistent commandant brandweer
- Ass. Cdt. RD: Assistent commandant reddingsdienst
- Ass. Cdt. GD: Assistent commandant Geneeskundige dienst
- 3 x Adj. Hfdn O&I: Adjunct hoofden Operatie en Inlichtingen
- 2 x Reg. O&I: Registrator Operatie en Inlichtingen

Technische ruimtes

De commandopost was gebouwd om tijdens een aanval met een atoombom, chemische of biologische wapens veilig onderdak te bieden aan de staf van de kring Zuid-Holland-b.

De commandopost was zodanig gebouwd dat de medewerkers er 14 dagen konden verblijven en was geheel zelfvoorzienend voor deze periode met betrekking tot frisse luchttoevoer, elektriciteit en (drink)water. Ook was er voor alle aanwezige medewerkers voedsel voor 14 dagen aanwezig. Dit in de vorm van kant en klare

noodrantsoenen, welke met zo min mogelijk gebruik van energie opgewarmd konden worden.

De bunker was voorzien van een zogenaamd luchtbehandelingsstelsel om frisse lucht of eventueel besmette buitenlucht te doen behandelen/zuivere voor gebruik in de commandopost. Via diverse elektromotoren werd lucht van buiten de bunker aangezogen en via een complex leidingsstelsel door de commandopost verdeeld. In geval van besmette lucht werd de lucht gefilterd om zo de schadelijke deeltjes in de lucht op te vangen. Er is een enorm zandfilter dat zich naast de technische ruimte bevindt en radioactieve deeltjes opvangt. Er zijn ook grote filters met actief kool erin voor bacteriologisch en/of chemisch besmette lucht..

Kamer hoofd B.B.

Het hoofd Bescherming Bevolking had in de commandopost zijn eigen slaapvertrek, douche en toiletruimte. Die ruimte is vandaag de dag in gebruik als archiefruimte van het MBB.

Opleidingscentrum B.B. kringen

Voor de opleiding van de noodwachters werden landelijke opleidingscentra ingericht. Daarnaast had een aantal kringen bescheiden opleidingsfaciliteiten in eigen beheer ontwikkeld. Op eenvoudige klimtorens konden noodwachters het redden van gewonden op hoogte oefenen. Daarnaast hadden kringen een terrein met puin en rioleringsbuizen om een rampterrein te simuleren. Voorbeelden van dit soort objecten zijn te vinden in onder andere Arnhem en Amsterdam.

Het voormalige opleiding en commandocomplex Overvoorde van de A-kring ZH-b te Rijswijk is een bijzonder voorbeeld van een kringopleidingslocatie. In 1958 werd de oefenruïne gebouwd zoals deze nu nog aanwezig is. Deze ruïne werd gebruikt voor het opleiden van de noodwachtplichtigen van onder andere de reddingsdienst, geneeskundige dienst en de brandweer.

In latere jaren werd de oefenruïne ook veelvuldig gebruikt voor de opleiding en oefening van werknemers van diverse bedrijven. Dit gebeurde in het kader van de Bedrijfszelfbescherming (de latere Bedrijfshulpverlening, BHV). Vele honderden mensen hebben hier geoefend in redding activiteiten.

In feite was er al een oefengebouw (meest rechter gedeelte van de straat, huis Nr. 1). Dit gebouw is reeds in 1953/4 gebouwd. Om juist de grootschalige rampenbestrijding te kunnen oefenen kwam er in 1958 een grote uitbreiding. De ruïne is opgezet als een straat met vijf huizen, inclusief trottoir en lantaarnpalen. De huizen zijn genummerd van 1 t/m 9. Als fundering van een aantal huizen is de kelder van een voormalige Duitse bunker gebruikt. Hierdoor heeft de ruïne ook een kelder. In huis nr. 3 was een filmzaal ingericht. Hier werd aanschouwelijk les gegeven, alvorens het in de praktijk geoefend werd.

Tot besluit: het einde van de B.B. en de toekomst van de commandoposten (1985-heden)

De dreiging van een atoomoorlog nam geleidelijk af en de Koude Oorlog liep ten einde in 1991. In 1985 werd de organisatie Bescherming Bevolking (B.B.) officieel opgeheven en werden de taken op het gebied van civiele verdediging overgedragen aan de reguliere hulpdiensten zoals politie, brandweer en ambulance.

Dit betekende echter niet het einde voor de commandoposten die in de voorgaande decennia werden gebouwd. Veel van deze locaties werden herbestemd voor andere doeleinden, zoals opslag, oefenruimte voor hulpdiensten, of zelfs als bijzondere evenementenlocaties. Enkele commandoposten zijn omgebouwd tot musea en educatieve centra, waar bezoekers meer kunnen leren over de geschiedenis van de B.B. en de Koude Oorlog.

Hoewel de dreiging van een atoomoorlog aanzienlijk is afgenomen, blijven de commandoposten een belangrijke rol spelen in de Nederlandse geschiedenis. Ze zijn een tastbaar symbool van de inspanningen die zijn geleverd om de bevolking te beschermen in tijden van grote onzekerheid en angst.

In maart 2000 zijn de bunkers op Overvoorde in beheer gegeven aan Mark en Petra Witte, die de Stichting Nationale Collectie Bescherming Bevolking (NCBB) oprichtten. Na het overlijden van Mark Witte heeft de stichting in 2015 haar collectie en activiteiten overgedragen aan het Nationaal Veiligheidsinstituut (NVI). Het NVI zette onder de naam Museum Bescherming Bevolking (MBB) de activiteiten van de NCBB voort in de commandobunkers in Rijswijk (Overvoorde) en Grou (2014). In 2023 is het NVI opgegaan in Korpora, Erfgoed Publieke Veiligheid.

Het MBB stelt zich als onderdeel van Korpora ten doel:

- Het in stand houden en beheren van alle goederen en documentatie die specifiek in gebruik waren bij de voormalige Nederlandse organisaties: Luchtbeschermingsdienst, Bescherming Bevolking, alsmede de Civiele Verdediging in de ruimste zin
- Het permanent exposeren van een representatieve collectie van de goederen van de organisaties
- Belangstelling wekken voor de historie van de organisaties

De commandopost is momenteel voor 95% teruggebracht in zijn originele staat. Daarnaast zijn er ideeën om een aantal van de Duitse bunkers te restaureren en in originele staat terug te brengen.

Is uw interesse gewekt en wilt u locatie Overvoorde en de nog aanwezige bunkers in de huidige toestand bezoeken? Dit is mogelijk. Op de website www.museumbeschermingbevolking.nl staan de diverse mogelijkheden tot bezoek aan dit unieke complex, zowel voor een rondleiding tijdens de reguliere openingstijden als voor groepsrondleidingen en ontvangsten bent u van harte welkom.

Bovenstaand artikel is grotendeels gebaseerd op het boek *Rijswijk. Luftwaffe Funkhorchstelle Overvoorde 1940-1945. Commandopost Bescherming Bevolking – A Kring Zuid Holland B – 1953-1986* (5^e dr.; Berkel en Rodenrijs 2021) van de auteur dezes.¹¹

¹¹ Zie voor uitgebreide informatie hierover: <https://www.museumbeschermingbevolking.nl/posts/remco-de-goede-schrijft-boek-over-oorlogsbunkers-in-wo-ii>. Om het boek te bestellen kunt u mailen (remcodegoede1@hotmail.com) of bellen (06-44366912).

Abstract

The Cold War was a tense time. The Netherlands took precautions to protect its people from potential disasters, in particular nuclear threats. One crucial aspect of this was the establishment of the Civil Defence Corps. The organisation played a key role in setting up command stations and training centres, such as the one in Overvoorde, Rijswijk, near The Hague, which ran exercises and training to prepare people for possible disasters. From large practice ruins to advanced alarm systems, the complex was fully equipped to deal with a broad range of threats. Although the threat of a nuclear attack subsided and the Civil Defence was officially disbanded in 1985, these command stations retained their importance. Many of them have since been repurposed, from storage sites to museums. The bunkers in Overvoorde now serve as an educational centre under the management of Korpora, the Public Safety Heritage Centre. By preserving these sites, we can ensure that future generations can learn from the past and the sacrifices that were made for their safety.

Keywords

Cold War, bunkers, Luftwaffe, Atlantic Wall

Over de auteur

Remco de Goede MA (1981) Gedurende een kwart eeuw ondernam hij internationaal ontelbare expedities naar bunkerlocaties (zie www.bunkerfotos.com). Zijn grote belangstelling voor de geschiedenis van Overvoorde ontstond tijdens zijn vrijwilligerswerk voor de voormalige Stichting Nationale Collectie Bescherming Bevolking (NCBB), op diezelfde locatie. Hij geeft rondleidingen op Overvoorde, is vrijwillig gids bij de Stichting Biberbunker in Oostvoorne en treedt frequent op als freelance gids voor diverse bunkerlocaties in binnen- en buitenland. Hij is medeoprichter en beheerder van het online discussieplatform over verdedigingswerken. (www.fortificatieforum.nl).